

הרב מרדכי אלון

“קדושים תהיו”

לדורון זיסרמן הי”ד

“קדושה אני מבקש, קודש הקדשים אני מבקש... קדושה אני מבקש”

(הרב משה צבי גריה זצ”ל)

קדושה מבקשים אנחנו, קדושה מבקש העולם כולו. אבל מהי בעצם קדושה, וקדוש – למי ייאמר? האם לבזיר, הפרוש, המתבודד ומסתגף ביערות, מנזרים ומדבריות? האם ל”גורו” מחולל הניסים ועושה הפלאות? סופרים ומשוררים, הוגי דעות ואנשי רוח, בני ברית ושאינם בני ברית, כבר שברו קולמוסים רבים בנסיון לענות לשאלה הזאת, ותשובות שונות ניתנו לה במשך הדורות. ומעתה – צא ולמד מה בין קדושה לקדושה ומה בין קדוש לקדוש. מה בין קדושתם של ישראל שנצטוו עליה ב”קדושים תהיו” ל”קדושות” אחרות שידע העולם. מה בין קדושה של תורת חיים, ל”קדושה” של תורת נזירות, התבודדות והתבדלות. ולהבדיל, מה בין קדושה של תורת חיים, ל”קדושה” מפלצתית ושפלה, של “שאיהידיות” רצחנית.

א. “קדושים תהיו” – לדרכם של רש”י והרמב”ן

מצות “קדושים תהיו”¹ שנצטוינו בה, בקדושת תתיים היא עוסקת. הפרשנים הראשונים, רש”י ורמב”ן, נחלקו בפרושה. לפי רש”י² עוסקת המצוה בענין ספציפי, מוגדר מאוד ומוגבל מאוד:

קדושים תהיו – הווי פרושים מן העריות ומן העברה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה, אתה מוצא קדושה.

לכן, אם קדושה מבקש אתה, הדרך להגיע אליה ברורה – גזור עצמך מן הערוה והתרחק ממנה.³

1. ויקרא, יט, א.

2. רש”י, שם.

3. לשיטתו של רש”י, מהוה מצות “קדושים תהיו” הפותחת את פרשת קדושים, סיכום לכל הפרק הקודם לה בפרשת אחרי מות – פרק איסורי העריות.

הרמב"ן, מרחיב את המצוה ומחדש לנו בה חידוש גדול. לדידו, לא מתייחס הציור "קדושים תהיו" למשהו ספציפי, אלא להדרכה כללית, תמידית, שהיא רוח התורה:

...אבל בתורת כהנים ראיתי סתם: 'פרושים תהיו'. וכן שנו שם: 'והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני' – כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים, כשם שאני פרוש, כך אתם תהיו פרושים. ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב (=רש"י). אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד, שבעליה נקראים פרושים...

ומה היא בדיוק אותה פרישות שהיא "קדושים תהיו"?

והענין, כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים, והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין...

תורתנו, תורת חיים היא. אין דבר שהיא אוסרת על האדם לחלוטין, אלא היא מגדירה ומתחמת לו עד היכן אסור ומהיכן מותר. הביאה בעריות – אסורה היא, אך בין איש ואשתו – מותרת ואף מצוה. מאכלות אסורים – כשמים כן הם, אך אין איסור לאכול בכלל ואין מצוה להסתגף. להיפך, יש מצות אכילה בחגים, ויש גדרים לשמחה – בבשר וביין. אבל דוקא באלו, בדברים שהתירה התורה – טמונה סכנה:

אם כן, ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזימת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה...

יכול אדם לשמור את כל מצוות התורה כולן, לשמור את השבת, לאכול את המותר בטוהרה, להתרחק מן הערווה ולהקפיד בצדקה – ובכל זאת להיות נבל! יכול הוא להקפיד על קלה כבחמורה ובכל זאת להיות רחוק מאד מרוחה של תורה. מדוע? מפני שאין לך אויב גדול יותר לחוק מאשר... החוק בעצמו. מצד אחד, תוחם החוק ומגדיר היטב מה אסור, אבל הרי אף פעם אי אפשר יהיה להגדיר את כל מה שאסור, ואי אפשר יהיה לפרט בדיוק את כל מה שמותר. כתוב "לא תלך רכיל בעמך", אבל לא כתוב "דבר בנחת ובעדינות עם רעך". כתוב "ואהבת לרעך כמוך" אבל לא כתוב "ואהבת את שכנך ונתת ועזרת לו ככל יכולתך". לכן, מסביר הרמב"ן, באה מצות "קדושים תהיו". לאחר כל פרטי המצוות, באה מצוה כללית – שהיא לא סיכום כל הפרטים, שהרי אין בכך כל צורך – אלא היא רוח כל הפרטים ומגמתם:

לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיטורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות...

זה "קדש עצמך במותר לך". זו ההליכה בדרכי התורה ובדרכי ה' גם ב"תחום האפור" שלא מוגדר בדיוק כמותר או כאסור. זו הבחינה של האדם, לא בקיימו את מה שאסור ובהיזהרותו ממנו, אלא בחייו בקדושה במה שמותר. והרמב"ן ממשיך:

וזה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת פרטי הדינין בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגנוב ולא תגזול ולא תוננו ושאר האזהרות, אמר בכלל 'ועשית הישר והטוב'...

גם בספר דברים⁴, בפרשת ואתחנן, מצווה אותנו התורה בציווי שלא ברורה נחיצותו: שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְעֲדוֹתַי וְחֻקֵּי אֲשֶׁר צִוֵּיתִי. וְעֲשִׂיתִי הַיָּשָׁר וְהַטֹּב בְּעֵינֵי ה' לְמַעַן יֵיטֵב לְךָ וּבָאתִי וְיָרַשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם. לְהִדְרֹךְ אֶת כָּל אֲיִכֶיךָ מִפָּנֶיךָ פֶּאֶשֶׁר דָּבָר ה'.

מה פירוש "ועשית הישר והטוב", והרי התורה כולה היא "הישר והטוב"? "לא תגנוב" זה "הישר והטוב", "לא תלך רכיל" זה "הישר והטוב". האם יש צורך בציווי נוסף?

התשובה היא – כן. כי לא את סך כל פרטי המצוות באה המצווה הזאת לכלול, אלא דבר חדש היא מבקשת ללמד:

שיכניס בעשה היושר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו...

לשון "ועשית" שנוקטת בה התורה, לשון מצות עשה היא. כרוצה לומר: עשה את היושר ואת ההשויה כאילו זו מצות עשה! ולא רק את היושר וההשויה הכנס לעשה, אלא גם את כל לפנים משורת הדין לרצון חבריו. דע לקיים לא רק את הדין היבש, אלא את רוח הדין, את ה"לפנים משורת הדין" כשצריך. אגב, הדברים מעוגנים יפה בפסוקים עצמם, שכן אם נשים לב נראה כי בפסוק הקודם ל"ועשית הישר והטוב" מבקש משה רבנו מהעם: "שמור תשמרון את מצוות ה' אלוהיכם ועדותי וחוקי אשר צוה". זה רק שלב א'. שלב ב' הוא הבקשה לעשיית הישר והטוב. ישנו חילוק ברור

4. דברים ו, יז-יט.

בין עשיית המצוות ושמירת החוקים לבין עשיית הישר והטוב, הפשרה ולפנים משורת הדין.

ב. "זו פשרה ולפנים משורת הדין"

כך יגדיר הרמב"ן גם בהסברו לפסוק הזה בספר דברים, שם:

'ועשית הישר והטוב בעיני ה' - על דרך הפשט יאמר: תשמרו מצות השם ועדותיו וחקותיו ותכוין בעשייתן לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד.

'למען ייטב לך' - הבטחה, יאמר כי בעשותך הטוב בעיניו ייטב לך, כי השם מטיב לטובים ולישרים בלבותם.

על דרך הפשט, החידוש בציווי הזה הוא: "לפני ה'". תמיד אתה צריך לעשות הישר והטוב, אבל זה הרי לא מוגדר בדיוק, לכן דע לך - הדבר צריך להיעשות "לפני ה'", כי הוא הרואה ללבב.

ומכאן לעיקר:

ולרבותיגו בזה מדרש יפה, אמרו: זו פשרה ולפנים משורת הדין. והכוונה בזה, כי מתחלה אמר שתשמור חקותיו ועדותיו אשר צוך, ועתה יאמר: גם באשר לא צוך, תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו, כי הוא אוהב הטוב והישר.

וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון: 'לא תלך רכיל' (ויקרא יט טז), 'לא תקום ולא תטור' (שם פסוק יח), ו'לא תעמוד על דם רעך' (שם פסוק טז), 'לא תקלל חרש' (שם פסוק יד), 'מפני שיבה תקום' (שם פסוק לב), וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו בדינא דבר מצרא (ב"מ קח.), ואפילו מה שאמרו (יומא פו.): פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות, עד שיקרא בכל ענין תם וישר.

"עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין" היא השאיפה. עליך להרגיל עצמך לעשיית הישר והטוב בכל דבר, ואז ממילא לא את הדין בלבד תבקש לקיים, אלא גם את לפנים משורת הדין - את מגמת הדין. אז תיקרא ישר, ויותר מכך - אז תקיים את "קדושים תהיו", את קידוש עצמך במותר לך.

ג. "איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם?"

במאמר נפלא, שכותב "האדמו"ר החלוץ", רבי ישעיהו שפירא⁵, הוא דן במשמעותו של ערך העבודה, ומתייחס לדברי הרמב"ן על "קדושים תהיו". שם המאמר הוא "ועשית הישר והטוב":

...אנו אומרים רק שהעבודה ויגיע כפים הם משאיפת היהדות, שמלבד ערך העבודה בתור תיקון העולם ויישוב העולם, רואה היהדות רק בעבודה אפשרות לחיות תני צדק שלמים. ועל זה, על שאיפת היהדות, אפשר ללמוד, לא רק מן ההלכה כי אם גם מן האגדה ומכל ספרותנו העתיקה. היא מתבטאת לא רק בדין, כי אם בעיקר במה ש"לפנים משורת הדין"...

עתה הוא עוצר ומרחיב במושג זה, והדברים נפלאים:

לדעת הרמב"ן (בפרושו על התורה, פרשת קדושים) אין כל האזהרות שבתורה מבטחות שהאדם הישראלי יחיה באמת ברוח התורה, ויכול אדם להיות "נבל ברשות התורה". יכול אדם להיות שקוע בתאוה בדברים המותרים לו, להיות זולל וסובא במאכלות המותרים ולמצוא היתרים לעשוק את רעהו מבלי לעבור על איסור מפורש. משום כך באה האזהרה: 'קדושים תהיו' לומר שאין לעמוד רק על הדין בלבד, כי אם כלשונו של הרמב"ם: 'להיות רודף אחר כוונת התורה', או כפי דברי חז"ל: 'קדש עצמך במותר לך'. מי שרוצה לקיים את התורה בשלמות, אי אפשר לו להסתפק בשמירת הדינים המפורשים, כי אם עליו גם להתעמק במטרה הנשגבה הצפונה בדינים אלה, להשתדל למלאות את המטרה הזאת. עליו לחשוב לא רק על מה שישור וטוב בעיניו, כי אם על הישר והטוב בעיני ה'. לכאורה, גם האזהרה 'ועשית הישר והטוב בעיני ה' / שמוסיפה התורה מלבד כל הדינים, היא מיותרת, כי הרי כל הדינים מכוונים למטרה זו, להראות לאדם את הדרך הישרה. אולם באמת ישנם כמה דברים שמצד הדין הם מותרים ונאסרו רק מצד 'ועשית הישר והטוב בעיני ה'...

והחסבר הוא כל כך חשוב, לשמור ולקיים:

כי היהדות אינה מסתפקת בהגבלת המעשה הרע שבפועל בלבד, כי אם היא שואפת לעקור גם את הרע שבכוח משורשו מתוך נפש האדם. משום כך ישנן

5. אחיו של ה"אש קודש", האדמו"ר מפיאסצ'נה זצ"ל, שכתביו נצלו בדרך-לא-דרך מגפו ורשת.

אזהרות מיוחדות לדברים שבלב, שהם שורשים לכמה פשעים. אין התורה מסתפקת ב"לא תגזול", כי אם דורשת גם "לא תחמוד". מי שעומד על ה"לא תגזול" בלבד, ימצא לו אפשרות של אבק גזל ברשות התורה.

חיים של קדושה, חיים של קידוש השם, הם לא חיים "לפי הספר". מי שחי את חובתו בלבד, לעולם לא יגיע למדרגת קדושה. חיים של קדושה הם מה שלפנים משורת הדין, מה שהוא עשייה שרוח התורה ורוח רצון ה' מנשבות בו.

דברי תז"ל במסכת יומא, מגדירים מהו חילול השם ומיהו מחלל השם, ולחלופין – מיהו ששם שמים מתקדש על ידו:

מי שיש חילול השם בידו אין לו כח בתשובה לתלות ולא כיום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת... אביי אמר: כדתניא: 'ואהבת את ה' אלהיך' – שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה. פלוני שלמדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו. עליו הכתוב אומר: 'ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר'. אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה. פלוני שלמד תורה, ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו. ועליו הכתוב אומר: 'באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו'.

פלוני שאין משאו ומתנו באמונה ואין דיבורו בנחת עם הבריות, הוא לא פלוני סתם, מן השוק או מיושבי קרנות. פלוני זה קרא ושנה ושימש תלמידי חכמים! הוא קיים את התורה כולה, קלה כבחמורה, אבל את הישר והטוב, את "קדושים תהיו" הוא שכת...

איך אומר רבי במשנה באבות? –

איזו היא דרך ישרה שיבר לו האדם? כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם...

הדרך הישרה הזאת היא מה שמדבר עליה הרמב"ן. היא הדרך שהאדם מיישר לו בעצמו, במה שהוא מחפש לקיים וליישם את רוח התורה במעשיו. החוק הוא לא דרך שהאדם צריך ליישר אותה. היא ישרה מאליה. החוק כתוב, ברור, מוגדר. כוחו של האדם ליישם את החוק במציאות בנינוחות, בישרות, בנעימות – היא יישור הדרך.

"קדושים תהיו" לפי זה, היא לא רק תולדה פאסיבית של קיום המצוות כולן, או של פרישות מן העריות באופן ספציפי. "קדושים תהיו", לפי זה, היא עשייה אקטיבית של האדם בכל אורחות חייו. לא רק בלשון "קדושה" היא מתפרשת, אלא בלשון – הקדשה. קרי: "קדושים תהיו" – הקדישו עצמכם לחיים של "ועשית הישר והטוב", של "קדש עצמן במותר לך". הקדישו עצמכם לגילוי רוחה של תורה בכל שדרות חייכם. כך תגלו בעולם קדושה מהי, וכך יתקדש שם שמים על ידכם.

ד. "ממלכת כהנים וגוי קדוש"

על פי זה, ניתן גם להבין כעת את ההקשר בו ניתנות שתי המצוות הללו – "קדושים תהיו" ו"ועשית הישר והטוב", ולבוא מתוך כך לנדבך נוסף, אולי החשוב ביותר בדרך הקדושה וההקדשה של "לפנים משורת הדין".

פתיחתה של מצוות "קדושים תהיו" בהצהרה נדירה שמופיעה דוקא במצוה הזאת – "דבר אל כל עדת בני ישראל", שממנה למד רש"י:

מלמד שפרשה זו נאמרה בהקהל, מפני שרוב גופי תורה תלויין בה⁶.

וכיצד טכנית התבצע ה"הקהל" הזה? מהו השוני בין העברת הפרשה הזאת על ידי משה לבין העברת פרשיות אחרות? ובכן, רש"י כבר לימד אותנו⁷ את סדר העברת התורה ממשה:

תנו רבנן: כיצד סדר המשנה? משה היה למד מפי הגבורה. נכנס אהרן – שנה לו משה פרקו. נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה. נכנסו בניו – שנה להם משה פרקם. נסתלקו הם, וישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן וכו'.

6. ויקרא רבה, כאן.

7. בשמות לר, לב, ד"ה "ואחרי כן נגשו"; על פי ערוכין נד, ב.

נכנסו זקנים וכו', נכנסו כל העם – שנה להם משה. נמצא ביד כל העם אחד
(פעם אחת שלמדס משה), ביד הזקנים שניים (=פעמיים), ביד בני אהרן שלושה,
ביד אהרן ארבעה.

ואילו פרשה שנאמרת בהקהל גאמרת ישירות לכלל ישראל. אהרן "קדוש ה' ", הכהן
הגדול מאחיו, והקטן שבישראל עומדים יחדיו ושומעים לראשונה את הפרשה.

פלאי פלאות! דוקא את פרשת קדושים שומעים אהרן ובניו ושבעים הזקנים ביחד
עם כלל ישראל.

ומדוע באמת כך הוא הדבר?

יש אמנם שהסבירו שאלמלא היה מודגש כי מצוה זו שייכת לכלל ישראל, היינו
סבורים כי הקדושה היא דרישה שאינה מתאימה לכולם וראויה היא רק לצדיקים
וחסידים עליונים. ועל כן באה התורה ללמדנו כי –

אין בישראל מי שלא ישיג, אם ירצה לעלות בתורה ובחסידות עד הגיעו למדרגת
קדוש. על כן, להורות זה, הקהל את כולם להורותם, כי כל העדה מוכנים לכך⁸.

אך כמה עמקו דברי האדמו"ר "מאור ושמש" בהסבר הדברים בדרך הפוכה בדיוק.
ה"מאור ושמש" מבחין בין תפקידה של ההתבודדות בעבודת ה' לתפקיד החברתיות.
ההתבודדות, כך הוא אומר, אמנם נצרכת היא במצבים ובמקומות מסוימים –

כדי שיבצל מדעות רעות וממעשים רעים...

אבל מהתבודדות לעולם אי אפשר להגיע לקדושה. היא אינה מועילה –

אלא להנצל מן הדברים המעכבים את עבודת ה' יתברך...

אבל לקדושה העליונה ניתן להגיע אך ורק מתוך "הקהל"!⁹ כי –

לפי רב העם המתקבצין יחד לעסק עבודת ה' כן שורה עליהם הקדושה
העליונה... אבל אם האדם ירצה לפרוש עצמו מן הצבור ולהתבודד עצמו
להתפלל וכו' בלתי אפשר שישגי הקדושה העליונה, ולא עוד, אלא יוכל לנסות
חלילה מרב גופי התורה אם יתבודד עצמו ויפרוש מן הצבור.

אם כן, לא כדי לגלות לקטן שבישראל כי גם הוא יכול להגיע לקדושה העמיד אותו
משה ביחד עם אהרן ובניו בקבלת ה"קדושים תהיו", אלא להיפך. משה העמיד את

8. ר"מ אלשיך, כאן.

כולם יחדיו כדי לגלות לאהרן ובניו כי בלי הקטן שבישראל הם, הגדולים, אינם יכולים להגיע לקדושה. ומדוע? – מפני שקדושה איננה הסתגפות, התבדלות והתנתקות. קדושה היא כפי שראינו לעיל – "קדש עצמך במותר לך" ו"ועשית הישר והטוב" שאינם יכולים לבוא לידי מימוש אלא בתוך מערכת חברתית-מדינית שלמה. רק בקהל רב, תוכל להתבטא התקדשותנו באמת להיות לממלכת כהנים וגוי קדוש. כותב על כך דברים נפלאים הר"ר ישעיהו שפירא זצ"ל באותו מאמר שהזכרנו לעיל⁹:

עלינו לשאוף לקיים לא רק את הדינים שבתורה כי אם גם לקיים את ה'קדושים תהיו' ואת ה'ועשית הישר והטוב' בעיני ה'. ואם בגולה לא יכולנו להקדיש הרבה תשומת לב למטרה זו מצד הכלל כולו... הרי שומה עלינו עכשיו¹⁰, כשאנו חוזרים לארצנו ורוצים ליצור כאן חיים יהודיים מקוריים, להציב לנו שוב את המטרה הזאת של קדושת החיים לכל עומקה והיקפה. עלינו ליצור כאן צורת חיים שתהיה מותרת לא רק מצד הדין, כי אם גם מצד ה'קדושים תהיו' וגם 'ועשית הישר והטוב'.

לצורת החיים הזו קוראים מדינה. "מדינת ישראל" האמורה להיות "יסוד כסא ה' בעולם"¹¹, אמורה לגלות את ה'קדושים תהיו' – בהקהל. בגלות יכולנו לחיות בארבע אמות של התלכה, בקלוזי, ולהשאיר את ענייני החוץ, הכלכלה, הבטחון והתברה לקיסר.

כך אי אפשר להגיע ל"קדושה העליונה" עליה דיבר קודם ה"מאור ושמש". כיון שגלו ישראל – אומרים חז"ל¹² –

איך לך ביטול תורה גדול מזה, שנאמר: מלכה ושריה בגויים – אין תורה.

ואתה תמה. האומנם? והרי אמנם מפני חטאינו גלינו, אך דוקא בגלויותינו פיתחנו עולמות שלמים של תורה ותלמוד תורה, של עיון ופלפול, של יראה וחסידות, ולכל זה אתה קורא ביטול תורה?!

9. ראה לעיל, הערה 5. המאמר בשלמותו מופיע גם ב"עיונים בספר ויקרא" לנחמה ליבוביץ', עמ' 217.

10. האדמו"ר החלוץ נפטר כבר בתש"ח.

11. כביטוי של הראי"ה קוק, אורות ישראל, ז.

12. חגיגה ה, ב.

התשובה הכנה והקשה היא – כן! ולא חס ושלום במוכן המקובל בינינו של "ביטול תורה". אדרבה, חיזוק הקהילות ותלמוד התורה בגלות שגשג והפריח והעלה את ישראל לפסגות עצומות. אבל לא היתה זאת תורה של "הקהל", לא היתה זאת תורה של "קדושים תהיו" בכל שדרות החיים, ב"בקצרכם את קציר ארצכם" וב"גר תושב", ב"מתנות העניים" ובנטיעת עצי המאכל וערלתם. התורה במובנה הממלכתי, הכללי ישראלי והארץ ישראלי, לא באה לידי ביטוי.

מצווים היינו – בעל כרחנו ומרצוננו גם יחד – להכנס לתוך "ארבע אמות של הלכה"¹³, לבצר חומה ולהציב ציונים¹⁴ של תורה וקדושה כבחנינתו של המתבודד, של הפורש ליערות, עליו דיבר ה"מאור ושמש". אך לקדושה עליונה לא היינו יכולים לזכות כשאנו גולים מעל שולחן אבינו.

גם מצות "ועשית הישר והטוב" מדוממת אותנו אל חיי הקדושה הלאומית הללו, מתוך ההקשר בו היא מופיע. אלו הפסוקים שלאחריה:

*וְעִשִּׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה' לְמַעַן יִיטֵב לְךָ וּבָאתָ וַיְרִשֶׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַטְּבָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְתָּיִךְ. לְהַדְרִיךְ אֶת כָּל אֹיְבֶיךָ מִפְּנֵיךָ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'.*

ולכאורה, מה הקשר בין מצות 'ועשית הישר והטוב' לבין הכניסה לארץ, ירושתה ונצחון כל האויבים שבה? האם איני מחויב "ביושר ובהשויה", כלשון הרמב"ן, ובשאר ההנהגות החשובות האלו גם בהיותי בגלות?!

התשובה היא שוודאי אתה מחויב בכך בכל מקום, אבל אין הדבר יכול לבוא לידי ביטוי בשלמותו אלא כשתבוא לארץ, תורישנה ותירשנה ובהתנהגותך הישרה והקדושה יחדפו כל אויביך מפניך מסביב. או אז תתגלה בעולם ממלכת כוהנים וגוי קדוש, החיה לא ב"קדושה" של נזירים מנותקים ומנוכרים, ולא חלילה ב"קדושה" מפלצתית של שאהידיות רצחנית, אלא בקדושה העדינה והעליונה של "קדש עצמך במותר לך", של "ועשית הישר והטוב".

13. ראה ברכות ח, א: "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה אלא ארבע אמות של הלכה בלבד".

14. ראה רמב"ן, דברים יא, יח – על פי ספרי, עקב.